

De keuze van Frédéric Bastet

Eva van den Broek

De Academische Boekengids 50, mei 2005, pp. 20-21.

In ieder nummer van *De Academische Boekengids* vertelt een wetenschapper over belangwekkende en opvallende boeken die hem inspireren bij het onderzoek.

'Ik ben eigenlijk geen denker.' **Frédéric Bastet** (1926), emeritus hoogleraar klassieke archeologie, reageert met meer dan gepaste bescheidenheid op de toekenning van de P.C. Hooftprijs voor Letterkunde. Bastet studeerde klassieke talen. Later ook archeologie, want hij wilde geen filoloog worden. De sterke Leidse teksttraditie en het gebrek aan inzicht in het ruimere sociale verband voelde hij als een beperking.

Ik heb een natuurlijke nieuwsgierigheid naar de sociale omgeving. Daardoor ben ik de filologie ontgroeid en heb ik me meer op de archeologie toegelegd. Toen bekend werd dat de P.C. Hooftprijs dit jaar aan mij zal worden toegekend, ontving ik veel brieven van oud-leerlingen. Het klinkt ijdellijk, maar het voelt alsof ik recht heb op hun lof. Ik nam mijn studenten mee naar Rome en Athene, naar Londen en Parijs: ik wilde ze leren reizen zodat ze geen kamergeleerden zouden worden. Men keek soms neer op mijn *Wandelingen door de antieke wereld*, ze zouden te populair zijn geschreven. Maar juist deze wandelingen, zo begrijp ik, vormen een reden voor de prijs.

Tijdens de oorlog deed ik eindexamen aan de hbs. Ik was jaloers op mijn vriendjes die wel Grieks en Latijn op school leerden; het voelde alsof mij iets onthouden werd. Mijn leraar Nederlands heeft me gestimuleerd om staatsexamen gymnasium te gaan doen. Het werd een soort inhaalslag. Dagenlang las ik Homerus, tijdens de hongerwinter, bedekt met dekens en plaids omdat het vroom in de kamer. 's Avonds las ik alles wat ik van **Louis Couperus** te pakken kon krijgen. Ik liet mijn moeder boeken uit de bibliotheek voor me halen, omdat ik wegens de *Arbeitseinsatz* moest onderduiken. Mijn middelste broer is onvoorzichtig geweest en opgepakt. Vandaag, 27 januari, is zijn sterfdatum. Hij is vermoord in het concentratiekamp Neuengamme.

Mijn moeder kwam uit een Indische ambtenarenfamilie. Die Indische traditie, het artistieke, heb ik van haar. Ik kende het Haags-Indische milieu dat Couperus beschrijft in *De boeken der kleine zielen* en *Van oude mensen*.... Mijn tante vertelde me soms over mevrouw Couperus; zij hadden wederzijdse kennis. Daardoor leek het me alsof Couperus pas onlangs was gestorven. Bovendien wekte zijn virtuoze beschrijving van het Indische milieu mijn interesse voor de persoon van de schrijver zelf.

'IK WORSTELDE MET DE VRAAG HOEVEER JE KUNT GAAN IN EEN AUTOBIOGRAFIE. OP WELK PUNT HOUD JE OP MET SCHRIJVEN?'

Ik ben gelukkig dat ik een beetje bekend geworden door mijn biografie van Couperus. Tijdens het schrijven daarvan leidde ik een dubbelleven, want overdag werkte ik in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Doordat ik nooit getrouwd ben geweest, had ik veel tijd om te schrijven. Het was wonderbaarlijk hoeveel parallellen ik vond tussen Couperus' leven en het mijne. Couperus werd door zijn vader naar de hbs gestuurd en leerde pas later Latijn en Grieks. Dat was herkenbaar voor me. Zijn minderwaardigheidscomplex compenseerde hij door nog klassieker te worden dan zijn tijdgenoten. Ik ontdekte dat Couperus ook boeken had geschreven die in de Oudheid spelen, zoals *Iskander*, over Alexander de Grote, en zijn *Antieke verhalen*.

De spanning tussen Couperus' leven en zijn werk hield me toen ik jong was al enorm bezig, vooral de combinatie van zijn boek *Metamorfoze* en de biografie door Henri van Booven. *Metamorfoze* is een wonderlijk boek. Het wordt wel beschouwd als Couperus' raadselachtigste werk. Het motto is een beetje misleidend:

'En al zoû ik nu schrijven een boek, waarvan de held een modern auteur was: al zoû ik dien held laten schrijven werken, die verwant aan de mijne waren, de held zoû niet ik zijn, zijn kunst niet de mijne: en de roman zoû een roman blijven, niets dan een roman, en zich nooit realiseren tot autobiografie.'

Hieruit zou je kunnen afleiden dat er veel autobiografische elementen in het boek zitten. Inderdaad begint Hugo, een jonge schrijver, zijn carrière als dichter, net als Couperus. Vervolgens schrijft hij een roman die als twee druppels water op *Eline Vere* lijkt. Daarna verschijnt *Extase*. Het boek is niet in letterlijke zin autobiografisch, maar volgt wel de ontwikkeling van Couperus' geest: hoe hij trouwde met zijn nichtje, zijn reizen, zijn liefde voor Rome en voor de klassieke kunst. Het lijkt allemaal zo op zijn eigen leven.

Hoe de psyche van Couperus in elkaar stak, is altijd duister gebleven. Er zijn weinig gegevens over hem

bewaard en veel is verheimelijkt. Van Booven, de biograaf, laat daar soms verstek gaan. Naar later bleek, mocht hij over sommige dingen niet schrijven. Mevrouw Couperus was erg streng en liet hem alles voorlezen, voordat ze toestemming tot publicatie gaf.

Een aantal jaren geleden schreef ik een autobiografisch boekje, *De kat uit de boom*, dat me erg dierbaar is omdat het veel over mijzelf prijsgeeft. Ik worstelde met de vraag hoever je kunt gaan in een autobiografie. Op welk punt houd je op met schrijven? Behalve een biografie en een autobiografie heb ik een *vie romancée* geschreven: *De schele hertogin*, over de gefingeerde memoires van de *duchesse* Marie-Caroline de Berry. Ik merkte dat je een personage veel ronder kunt maken, veel begrijpelijker, als je er dingen bij verzint. Het blijft een interpretatie, maar ik heb met heel veel plezier aan dat boek gewerkt. Het was een uitvloeisel van *Helse liefde* uit 1997, waarin ik de levens van Liszt, Chopin, George Sand en de schrijfster Marie d'Agoult naast elkaar wilde zetten. Aan de hand van brieven en dagboeken heb ik die vierkoppige biografie geschreven. Het is voor mij het moeilijkste boek geweest om te schrijven. Halverwege heb ik het manuscript zelfs een jaar weggelegd. Maar ik maak altijd alles af, en blijkbaar was er na dat jaar iets gerijpt.

Zo heb ik ieder biografisch genre uitgeprobeerd en geëxperimenteerd met verschillende varianten van levensbeschrijvingen: persoonlijk, fictief en waarheidsgetrouw. In die categorieën vallen ook mijn inspiratiebronnen, zoals *Oblomow* van Iwan A. Gontscharow. Dat vind ik een van de allermooiste romans ooit. En wie schetst mijn verbazing toen ik de brieven van Couperus aan zijn uitgever las: het was ook een van zijn lievelingsboeken! 'Hoe moet ik leven als ik niet tot twee uur in mijn bed kan liggen?' verzucht de hoofdpersoon telkens. Misschien verbeeldt Gontscharow daarmee wel de wensdroom van iemand die het zo druk heeft als ik, ook al heb ik geen verslonzend landgoed waarover ik me zorgen hoeft te maken, zoals Oblomow. In de communistische tijd is het boek zelfs herdrukt in Rusland, met een inleiding over 'het abjecte kapitalisme'. Daarin werd Oblomow als maatschappelijke uitwas voorgesteld.

Een ander voorbeeld van een inspiratiebron, ook een boek met een heel persoonlijke inslag, is *La casa della vita* van de Italiaanse anglist **Mario Praz**. Praz zelf beschouwde het als zijn belangrijkste boek. De vertaling van Anton Haakman lag binnen twee jaar bij De Slegte. Ik vind dat een schande voor Nederland, want er bestaan weinig mooiere boeken. Praz had een enorme collectie op het gebied van het neoclassicisme en beschrijft in dit boek al zijn bezittingen. Hij was een verwoed kunstverzamelaar. Zijn woning stond vol met allerlei meubelen en gebruiksvoorwerpen in empirestijl, terwijl daar in die tijd nog weinig belangstelling voor bestond in Italië. Ik ben nog bij Praz op bezoek geweest toen hij in Rome woonde. Hij heeft daar Engelse literatuur gedoceerd en in Liverpool Italiaanse literatuur. Tegenwoordig is een museum in het hartje van Rome aan hem gewijd. De catalogus bevat afbeeldingen van al die voorwerpen.

Praz kende de kunst van die tijd als geen ander. In 1933 publiceerde hij het wereldberoemde boek *The Romantic Agony*, over het ontstaan van de Romantiek. Hij was een sombere man die een ongelukkig leven heeft geleid – zijn vrouw is bij hem weggegaan. Ergens maakt hij een heel typerende opmerking: 'Ik houd meer van dingen dan van mensen.' Dingen lieten hem niet in de steek. Daarin kan ik hem goed volgen.

Om die houding te begrijpen, moeten we terug tot de antieke wijsbegeerte. Kent u **Marcus Aurelius**? Mijn eigen editie van zijn *Overpeinzingen* [nieuwe uitgave: *Persoonlijke notities*] staat helemaal vol met aantekeningen. Deze collectie aforismen biedt een handleiding om gelukkig te worden in het leven. Je moet ergens houvast aan hebben, en dat vond ik in dit boek. Mijn familie stamt af van de oude hugenoten, maar naar de Franse kerk gingen we niet meer. Dit boek verving de bijbel voor me.

Aurelius heeft me niet zozeer beïnvloed als wel bevestigd in mijn negatieve maatschappijvisie. Vooral met zijn relativerende blik: 'Al wie geprezen wordt, bedenk wie u prijst, hoe snel zij dood zullen zijn en u vergeten zijn.' Marcus Aurelius neemt niet alleen waar, hij probeert ook de oorzaken van bepaald gedrag aan te wijzen. Dat maakt hem in mijn ogen bewonderenswaardig. Hij stelt bijvoorbeeld:

'Zeg des morgens vroeg tegen uzelf: vandaag zal ik in aanraking komen met bemoeizieke, ondankbare, onbeschaamde, sluwe, naijverige of onmaatschappelijke mensen. Dat alles zijn ze geworden ten gevolge van hun onwetendheid aangaande goed en kwaad.'

Toen de oorlog begon, was ik dertien. Dat is een ongelukkige leeftijd: je bent dan in de meest gevoelige, ontdekkende periode. Als kind voelde ik al de hopeloosheid en de beperkingen. Vooral de vernedering en het wantrouwen uit die tijd zijn me bijgebleven. Van niemand wist je of hij goed of fout was. Het wantrouwen dat toen is ontstaan, heb ik mijn hele leven behouden.

AURELIUS HEEFT ME NIET ZOZEER BEÏNVLOED ALS WEL BEVESTIGD IN MIJN NEGATIEVE MAATSCHAPPIJVISIE. VOORAL MET ZIJN RELATIVERENDE BLIK: 'AL WIE GEPREZEN WORDT, BEDENK WIE U PRIJST, HOE SNEL ZIJ DOOD ZULLEN ZIJN EN U VERGETEN ZIJN.'

Zoals Couperus zegt over romans: het moet niet gaan over *hoe* iemand is, maar om de vraag *waarom* hij zo geworden is. Oordeel niet op wat je ziet, maar vraag: waarom is iemand zo? Het stellen van die vraag betekent een verrijking. De **gebroeders De Goncourt** waren meesters in die methode van observeren.

Toen ik hun *Dagboek* had gelezen, ben ik ogenblikkelijk naar Parijs gegaan om hun complete *Journal* te kopen. Ik heb het gevróten. In 1887 werd het dagboek voor het eerst uitgegeven, maar omdat alle politiek of literair vooraanstaande Parijzenaars er ongenadig in werden besproken, werd het toen behoorlijk gecensureerd. De broers waren reuze roddelaars; ze kwamen bij de *haute volée* over de vloer, bij prinses Mathilde de Bonaparte. Ik zou willen dat iedereen het *Journal* las. Edmond en Jules de Goncourt bedrijven een vorm van psychoanalyse. Uit hun dagboek aantekeningen spreekt zo'n hoge kwaliteit van observeren.

Dat is ook wat mij in de Griekse kunst fascineert: het observeren. In die kunst zie je het menselijke denken zich ontwikkelen. Je ziet hoe de figuren sprekender worden, lijken te gaan denken. Dat geldt natuurlijk niet alleen voor de mannelijke figuur, maar in dit boek, *Kouroi: Archaic Greek Youths*, is die ontwikkeling heel goed te zien. In het begin van de vijfde eeuw krijgen de beelden de allure van levende mensen. Die grotere lichamelijkeheid van de sculpturen weerspiegelt de geestelijke ontwikkeling van die periode: figuren worden mensen. De stroming heet niet voor niets humanisme: zij verlaat het abstracte op zoek naar het humane.

Zover is Egypte nooit gekomen. Over het dagelijks leven in het klassieke Egypte kun je uit grafschriften iets te weten komen, maar literatuur zoals Homerus is er niet te vinden. Een aantal jaren geleden heb ik door Egypte gereisd. Ik was enorm geïmponeerd door de abstracte Egyptische kunst. Ik kreeg zelfs spijt dat ik geen egyptologie had gestudeerd. Later besepte ik dat ik er toch goed aan had gedaan me aan de klassieke kunst te wijden.

Griekse kunst kan me ontroeren. Het Archeologisch Museum in Athene heeft een zaal met daarin alleen de Poseidon van Artemision. Dat beeld is volmaakt. Het is een van de weinige voorwerpen in de beeldende kunst die me tot tranen toe ontroeren. Elk voorwerp heeft een verhaal. Daarom begrijp ik Mario Praz als hij schrijft dat een voorwerp meer is dan wat het is. Maar om dat te herkennen moet je soms lang studeren.

Het weergeven van hoe iemand denkt, wat hem beïnvloedt en beweegt, is wat mij zo aanspreekt in biografieën en in de beeldhouwkunst. De essentie van mijn interesse is de ontwikkeling van de menselijke geest.

Frédéric Bastet is emeritus hoogleraar klassieke archeologie aan de Universiteit Leiden en was conservator in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Hij zal op 20 mei de P.C. Hooftprijs 2005 ontvangen, vooral voor zijn essayistische reeks *Wandelingen door de klassieke wereld* (5 dln.) en zijn in 1987 verschenen biografie van Louis Couperus.

De keuze van:

Dagboek

door **Edmond en Jules de Goncourt**

Privé-domein nr. 117.

Amsterdam: De Arbeiderspers 1999.

Oorspr. titel: *Journal. Mémoires de la vie littéraire* (3 dln.)

Parijs: Éditions Robert Laffont (coll. Bouquins) 2004. (1e druk 1887)

€ 25,80

Huis van het leven

door **Mario Praz**

Oorspr. titel: *La casa della vita*

Amsterdam: Agon 1995. (1e druk 1958)

Kouroi: Archaic Greek Youths - A Study of the Development of the Kouros Type in Greek Sculpture

door **Gisela M.A. Richter**

New York: Hacker Art Books 1988. (1e druk 1942), € 150,00

Metamorfoze

door **Louis Couperus**

(1e druk 1879)

Amsterdam: Uitgeverij Veen 1988.

(Volledige Werken deel 13.)

Persoonlijke notities

door **Marcus Aurelius**

Baarn: Uitgeverij Ambo 1994.

(Flamingo-pocket. Vert. Simone Mooij-Valk.), € 8,50